

La machine a perdre: De nederlaag van rechts bij de Franse verkiezingen

André Mommen

Ne cherchons pas ailleurs notre modèle français. Il est depuis deux siècles dans la devise de la République: rien sans liberté, rien sans égalité, rien sans fraternité.

(Jacques Chirac)

President Jacques Chirac nam op 21 april 1997 grote risico's door vervroegde parlementsverkiezingen uit te schrijven. Dat risico leek hem het nemen waard. In 1998 wilde hij geen parlementsverkiezingen riskeren omdat dan ook de toetreding tot de Economische en Monetaire Unie (EMU) op de agenda zou staan. Met vervroegde verkiezingen hoopte Chirac, nog nét voordat het Verdrag van Amsterdam over de Europese Unie zou worden gesloten, meer dan één slag thuis te halen. In het enthousiasme voor "Maastricht II" zouden alle aarzelaars van rechts zich wel achter hun president scharen. Ook al diegenen die Chirac na zijn overwinning in 1995 op een dood spoor had geplaatst, zouden dan voor de komende vijf jaar moeten inbinden. Dan kon Chirac zijn geliefde premier en secondant Alain Juppé een nieuwe regering vormen waarin plaats zou kunnen zijn voor enkele berouwvolle rechtse tegenstanders. Links zou tevens uitgeschakeld zijn en Chirac toestaan om in 2002 rustig zijn hervervkiezing voor te bereiden. Met deze formule van de "politique politicienne" in het achterhoofd meende Chirac ook het Franse volk te verzoenen

met zijn zeer onpopulair bewind. Het heeft Chirac bezuurd. Het Franse volk had het kiezersbedrog door en liep hard weg van rechts. Reeds in de eerste ronde van de parlementsverkiezingen kon Chirac de schade opnemen die zijn onbesuilde daad had veroorzaakt. Links had weer het terrein goedge maakt dat het in 1993 bij de vorige parlementsverkiezingen had verloren. Chirac keek sip en wist niet hoe hij alsnog links uit Hôtel Matignon, de zetel van de regeringsmacht, kon houden. Hij ontsloeg meteen zijn premier Juppé in de hoop het tij te doen keren. Dit werkte eerder negatief dan positief uit op de verkiezingscampagne voor de tweede ronde. Links won met vlag en wimpel die tweede ronde. Uiteraard moet men zich de vraag stellen hoe dat kon. Want verkiezingen wint men niet alleen omdat de tegenstander tactisch of strategisch fouten begaat. Verkiezingsoverwinningen "hangen in de lucht" omdat de stemming in het land onder bepaalde groepen van "zwevende kiezers" vijandig wordt ten aanzien van de gezagsdragers. Daar zijn veelal objectieve redenen voor aan te wijzen. Die hebben te maken met de inzet van de

verkiezingen en de geloofwaardigheid van de verkiezingsprogramma's en hun verdedigers.

*

* *

De Franse parlementsverkiezingen van 1997 hadden een dubbele inzet. Enerzijds waren deze verkiezingen niets anders dan een soort referendum om de populariteit van president Chirac te herstellen. Anderzijds wilde Chirac een consensus via de stembus afdwingen rond zijn Europese politiek. Met een hernieuwde comfortabele meerderheid zou Chirac zijn prestige in het buitenland opkrikken. Door vervroegde verkiezingen uit te schrijven zette hij tevens zijn linkse tegenstanders op het verkeerde. Links was immers niet alleen over Europa verdeeld, maar ook onvoorbereid op de electorale confrontatie. Links was immers nog volop bezig om met het oog op de verkiezingen van 1998 in alle kiesdistricten kandidaten te selecteren of te presenteren aan de kiezers en de militanten. Nu verkiezingen betekende de verwarring binnen links aanwakkeren, terwijl rechts kon volstaan met het opnieuw presenteren van de "députés sortants". De Parti socialiste (PS) had zich wel, dankzij Lionel Jospin, enigszins hersteld had van het post-Mitterrand tijdperk, maar was nog geen eenheidsblok geworden. De oude "olifanten" hadden zich niet neergelegd bij het "jospinisme" dat een nieuwe koers met propere handen predikte. Ook waren er nog de communisten. Die hadden zich uiteindelijk, na de ergste stormen meegemaakt te hebben, weten te verenigen rond de gematigde hervormer Robert Hue. Maar wat met een aantal dissidenties die de communistische identiteit op de proef stelden? En wat meer was, tussen Jospin en Hue gaapte nog altijd een politieke kloof die alles te maken had met de narigheid die de Parti communiste français (PCF) had ondervonden toen ze in 1981 met de PS in de regering was gestapt. De PCF had als gevolg daarvan de helft van haar electoraat ingeleverd. Zonder blokvorming was een linkse overwinning evenwel uitgesloten. Chirac wist dat uiteraard. Hoewel Chirac rekening moest houden met de gevoeligheden tussen zijn gaullistisch Rassemblement pour la république (RPR) en het liberale Union pour la démocratie (UDF), zou op plaatselijk vlak burgerlijk rechts zich wel

verzamelen rond "les députés sortants" of kandidaten van "la majorité présidentielle" omhelzen. Dat zou weer rust in de tent brengen. Uiteraard was er de uiterst rechtse stoorzender van het Front national (FN). Ook wist men dat Jean-Marie Le Pen het zeker niet zou aandurven om zich ergens kandidaat te stellen. Hij zou zich vooral profileren als een saboteur van burgerlijk rechts door de herverkiezing van rechtse kandidaten te beletten. Doch in de praktijk stemden Le Pens rechtse kiezers in de tweede ronde, als ze opkwamen, altijd in meerderheid op traditioneel rechts. Dus er is niets aan de hand, moet Chirac gedacht hebben. Hij heeft zich uiteindelijk grof misrekend. Chirac kon de "partij van de orde" niet meer op de been brengen en dat kwam hem op zwaar zetelverlies te staan.

Chirac heeft blijkbaar niet willen inzien dat sinds 1986 de "zwevende" kiezers bij elke parlementsverkiezing de zittende meerderheid in de Assemblée ten val hebben gebracht. Vervroegde verkiezingen uitschrijven kon dus enkel maar verkeerd uitpakken. Daarbij geeft de sterk polariserende werking van het meerderheidsstelsel in twee ronden (telkens voor één zetel) de ontevreden kiezers een groot gewicht bij het bepalen van de einduitslag. Op ontevredenheid wordt immers een premie gezet, waardoor een relatief klein blok van contesterende kiezers kan de zittende meerderheid in een kiesdistrict ten val brengen. Dergelijke contesterende bewegingen op gang onder de kiezers komen op gang als deze kiezers zich herinneren dat ze bij de vorige verkiezingen een emotionele keuze hebben gemaakt. Daar had Chirac rekening mee mogen houden. Zijn verkiezing als president in 1995 werd immers gedragen door een campagne die populistische gevoelens moes zien los te weken.

In 1995 behaalde Chirac, na een nogal getourmenteerde campagne, uiteindelijk een krappere zege dan voorspeld op de socialistische tegenkandidaat Lionel Jospin. Jospin had ervoor gezorgd dat links toen niet echt was weggevaagd. Chirac had daar uit eigenwaan niet zo zwaar aan getild. In 1993 had links immers bij de parlementsverkiezingen een verpletterende nederlaag geleden. Links was toen herleid tot een honderdtal zetels in de Assemblée en als gevolg

daarvan kon rechts met Chirac in het Elysée oppermachtig en vooral arrogant regeren. Elk kritisch geluid ten aanzien van Chirac was verstomd, ook nadat de nieuwe president zijn waterdrager Alain Juppé tot premier had gemaakt. Het was alsof rechts nu een grote unanimité uitstraalde. Doch de verdeeldheid in het rechtse kamp bestond wel degelijk. Rechts was onderhuids verdeeld als gevolg van de strijd die de twee gaullisten Edouard Balladur en Chirac hadden geleverd om het presidentschap. Balladur had tussen 1993 en 1995 twee jaar lang als premier onder Mitterrand rechts geleid. Hij had gehoopt met dat krediet moeiteloos de koppositie te bezetten bij de eerste ronde in 1995. Doch Chirac had in de eerste ronde uiteindelijk zijn partijgenoot Balladur achter zich weten te houden. Het gevolg daarvan was een verstoorde vriendschap tussen de "balladuriens" en de "chiraquiens".

De rivaliteit tussen Balladur en Chirac had toen een breuklijn in het gaullistische kamp laten zien. Balladur had zich voorstander getoond van een relatief liberale koers, volledig in de geest van de Europese Unie en de EMU. Chirac had zijn inhaalrace in de opiniepeilingen daarna gewonnen door Balladur links in te halen. Deze populistische campagne had vele jongeren aangesproken. Orkestmeester van Chirac was toen de sociaal-gaullist Philippe Séguin. Deze laatste was ooit nog een felle tegenstander geweest van de EMU. Maar al snel bleek de alliantie tussen Séguin en Chirac te berusten op goed verborgen gehouden wederzijds kiezersbedrog. Séguin kwam uiteindelijk niet in aanmerking voor het premierschap. Die toegevoegde waarde ging naar Juppé. Met Juppé kwam de "partij van de macht" aan bod. Chirac wist immers dat hij na zijn verkiezing zou moeten buigen voor de aangegane verbintenissen. Duitsland verlangde dat de EMU met behulp van Franse bezuinigingsrondes tot stand zou komen waardoor Chirac afstand zou moeten doen van zijn populisme. Juppé voelde daarna als premier meteen waaraan hij toe was toen in de herfst van 1995 een sociale opstand tegen zijn neoliberal beleid uitbrak die hem zeer tot zijn zin tot een kleine tactische terugtocht dwong. Het kiezersbedrog was voor iedereen duidelijk geworden. Van het sociale programma

van Chirac was niets heel gebleven. Vandaar dat zowel Chirac als Juppé hun populariteit in de opiniepeilingen tot een ongekende diepte zagen dalen.

De "partij van de macht" gaf evenwel geen krimp. Er had zich een Etat-RPR gevormd rond Juppé. Daarom werd Juppé door Chirac niet de laan uitgestuurd en vervangen door Séguin. Deze laatste zat inmiddels hoog en droog op de zetel van voorzitter van de Assemblée. Door deze mooie functie was hij tevens monddood gemaakt. Het verrassende was dat Séguin dat best beviel. Hij keerde zich voortaan niet meer fel tegen "Maastricht", want ook hij meende dat men de aangegane verbintenissen hoorde te eerbiedigen! Hij bleef als een waterdrager achter zijn kampioen Chirac aanhobbelen. Want er was geen alternatief voor Juppé en diens politiek van de sociale duimschroeven aandraaien. Om de convergentienormen voor "Maastricht" te halen moest men blijven bezuinigen.

*

* *

De "partij van de macht" maakte evenwel ernstige vergissingen. In de publieke opinie kwam Juppé over als een koele technocraat met meer verstand dan gevoel. De rechtse meerderheid had van de Assemblée een "Chambre introuvable" gemaakt, een rompparlement van ja-knikkers en angsthazen. Kleine en grote schandalen kwamen eveneens aan het licht en op de bekende wijze dacht de "partij van de macht" het gerechtelijk onderzoek daarna te moeten dwarsbomen. Het sociale ongenoegen zwol aan, maar maakte via dit rompparlement geen enkele kans om aan het woord te komen. In het rompparlement waren de leden van de massieve meerderheid vooral bezig met hun kiesarrondissement en het uitdelen van geschenken aan hun getrouwen. Enkelens voelden aan dat bij de volgende verkiezingen hun zetel niet absoluut veilig zou zijn. Dat maakte deze kamerleden onzeker en bang: bang voor de opiniepeilingen, bang voor nieuwe schandalen en bang om niet in gunstig opzicht op te vallen. Bovenal waren ze bang voor het FN van Le Pen dat op vele plaatsen in 1995 bij de presidentsverkiezingen ongekende scores had behaald. Dit alles verlamde de "partij van de macht". Vandaar dat de "partij van de macht" het

FN trachtte de wind uit de zeilen te nemen door de spieren te ballen en een klopjacht op de "illegalen" te openen of om de drugsbestrijding harder aan te pakken.

Hoe uit de impasse komen? Uiteindelijk restte voor Chirac slechts nog de vlucht vooruit. Chirac gaf daar nogal onverhoeds op 21 april 1997 het startschot voor. Met het bekende gevolg. De "partij van de macht" verloor Hôtel Matignon en kan zich nu zorgen maken over haar eigen toekomst.

Chirac was zich gaande weg allicht niet meer bewust van het feit dat de sociale basis van zijn neo-gaullisme is afgekalfd en dat in eigen partij de liberaliserende strekking rond de persoon van Balladur als grote privatiserder van menig Frans staatsbedrijf en pleitbezorger van een Frankrijk dat moet kiezen voor een Europees tehuis, de RPR in een identiteitscrisis heeft gestort. Dat Chirac uiteindelijk Balladur voor het presidentschap had verslagen, bleek achteraf politiek irrelevant te zijn geweest voor de overlevingskansen van de RPR als hegemoniale partij. Chirac moest het "balladurisme" zonder Balladur voortzetten. Chirac had enkel het geluk dat de oppositionele PS nog zwaar aangeslagen was door veertien jaar Mitterrand.

Mitterrand mag er dan wel in geslaagd zijn geweest om voor zich zelf een plaats in de Franse geschiedenis te hebben geschapen, maar allerlei ongewenste burengeruchten hadden tenslotte de regeringscapaciteit van links aangetast. Mitterrand was op het einde van zijn leven gehuld in een wolk van schandalen. Om zijn erfenis werd dan ook niet door velen gestreden. Tot die erfenis behoorden de EMU en het Verdrag van Maastricht. Mitterrand had door zijn lange regeerperiode vooral zijn eigen PS ontredderd. Er was geen opvolger klaargestoomd. Corruptieschandalen hadden de geloofwaardigheid van de partij aangetast. Door de dominante aanwezigheid van "tonton" Mitterrand was elke diepgaande discussie in de partij al die tijd onmogelijk geweest. Voorts werd de PS steeds meer geregeerd door gesloten circuits van machtsgeilen en elkaar bestrijdende "olifanten" die die niets voelden voor een strategiediscussie zonder electoralistische bijbedoelingen. Kortom, de PS had op het einde van de periode-Mitterrand

praktisch opgehouden te bestaan als partij. Ze was aangevreten door de macht.

Ook uiterst-links kan men met de vinger nawijzen. Van de krachten links van de PS kwamen weinig nieuwe geluiden of analyses. De PCF was bij zich zelf in analyse gegaan en toen Georges Marchais de leiding van zijn gedecimeerde en gedesoriënteerde partij aan Hue had overgelaten, waren de meeste hervormers alleen of in groepjes reeds uit de partij gestapt. Sommigen wilden een alternatieve linkse beweging stichten, eventueel met linkse dissidenten van de PS. Maar dergelijke initiatieven komen veelal niet van de grond omwille van hun geringe geloofwaardigheid. Dissidenten dragen vaak het odium van "betweterigheid" met zich mee of hebben de neiging zich voortdurend te willen verontschuldigen voor hun verleden.

En de Groenen dan? Ook die zijn nog altijd verdeeld in drie stromingen. Vooreerst is er de stroming Génération écologie (GE) rond de "historische" Brice Lalonde. Deze laatste papt, na jarenlang de lieveling van Mitterrand te zijn geweest, uiteindelijk aan met het liberale UDF in de hoop hier een liberalo-technocratische variant van het groene gedachtegoed tot leven te wekken. Het pakte uiteindelijk anders uit. Brice Lalonde kwam er bij de eerste ronde van de laatste parlementsverkiezingen in Saint Malo niet eens aan te pas. Hij kan nu zijn illusies inpakken. Een tweede stroming (Mouvement écologiste indépendant, MEI) heeft zijn wortels in de Elzas rond de andere "historische" leider Antoine Waechter. Waechter is een onversneden fundamentalist en een reactionair op zijn eigen manier. Ook hij kreeg geen voet aan de grond in zijn eigen kiesdistrict Altkirch-Thann. De derde stroming rond Dominique Voynet en haar "Verts" zocht het sinds 1984 in een "realistische" alliantie met traditioneel links, dus vooral met de PS van Jospin. Het legde haar geen windeieren: zeven zetels en zelf verkozen in haar district in de Jura. Met Voynet treffen we een composant aan dat heel links politiek kan vernieuwen en voorzien van een alternatieve stijl. Voynet spreekt de modernistische en sociale stroming in de groene beweging aan. Het leverde haar daarna het moeilijke departement van milieuzaken op.

Rechts van de PS zijn er nog de Radicalen, een restant van hetgeen ooit een grote partij van centrum-links is geweest, maar die al gedurende ettelijke decennia in alliantie met de PS moet leven om zetels te behalen. Ooit hebben de Radicalen (Parti radical-socialiste) zich onsterfelijk belachelijk gemaakt door oplichter en bluffer Bernard Tapie bij de PS los te weken en hem te presenteren als de grote stemmentrekker. Bij de verkiezingen van 1997 zat Tapie in de gevangenis. De "stemmentrekker" had afgedaan.

Programmatisch is links verdeeld gebleven. Er is geen "gemeenschappelijk programma" tot stand gebracht. De PS blijft gewonnen voor een pro-Europese koers, zij het met sociale correcties. De PCF verschanst zich in haar afwijzing van de EMU en het Verdrag van Maastricht. Jean-Pierre Chevènement die zich al eerder van de PS had losgeweekt en met zijn Mouvement des Citoyens (MDC) ontevreden socialisten en ex-communisten wierf, staat wat dat betreft dichter bij de PCF dan de PS. Maar buiten de arbeiders van de bedreigde automobiellindustrie scoort hij maar matig in de rest van Frankrijk. Chevènement heeft trouwens zijn electoraal bolwerk in Belfort waar Peugeot in de buurt (Sochaux) gevestigd is. Ook hij moet om zetels te bemachtigen met de PS kiesallianties aangaan. Over klein links praat men beter niet. Sinds 1968 hebben zich hier weinig of geen vernieuwingen voorgedaan. Alleen de maoïsten zijn verdwenen. Diverse trozkistische groupuscules timmeren nog aan de weg, maar hun electoraal gewicht is te verwaarlozen. Alleen uit beleefdheid besteden de media enige rituele aandacht aan figuren als Alain Krivine (Ligue communiste révolutionnaire, LCR) of Arlette Laguiller (Lutte ouvrière, LO).

*
* *

Ondanks deze verdeeldheid van links had rechts het rijk niet voor zich alleen. Rechts werd het slachtoffer van het snelle afkalvingsproces van de legitimiteit van de Franse staat. De Franse staat is altijd al een sterke staat geweest met een zelfbewuste elite die ook een buitenlandse politiek bezat. Het Franse model dwong in de hele wereld bewondering af. Frankrijk was wel geen grote speler meer op het internationale schaakbord, maar het had zich in enkele decennia

gemoderniseerd en kon in West-Europa Duitsland in bedwang houden. Die situatie is sinds de val van de Muur in Berlijn in 1989 definitief voorbij. Deze ontuchtterende vaststelling heeft de zelfverzekerdheid van de gezamenlijke Franse politieke klasse aangetast. De legitimiteitscrisis is niet alleen puur van externe aard, maar ook van interne oorsprong. Daarom is deze legitimiteitscrisis zo moeilijk te bezweren. Tot voor kort konden de rechtse Franse kiezers zich met recht beroemen op het republikeinse nationalisme. Dat is nu een problematisch thema geworden met de aanwezigheid van een Noord-Afrikaanse minderheid in Frankrijk en een FN dat vist in troebele rechtse waters. De PCF verschaftte de arbeidersklasse gedurende lange tijd een integrerende identiteit. Ook dat is voorbij met de val van de Muur. Wat overblijft is de xenofobie van het FN. Le Pen met zijn agressieve vreemdelingenhaat heeft daardoor de kans gekregen om zich in het maatschappelijk weefsel van de grote steden, de Rhône-monding en de Elzas te installeren. Het FN haalde dan ook in de eerste ronde bijna 15 per cent van de uitgebrachte stemmen. Een historisch record bij parlementsverkiezingen. Le Pen vertegenwoordigt dus het rechts-populistische verzet tegen het grote Europa, de verdwijning van de Franse identiteit en de grote werkloosheid onder de ongeschoolde arbeiders. Daar moet burgerlijk rechts rekening mee houden.

Velen in Frankrijk kijken met belangstelling uit naar de toekomst van het FN. Le Pen kan allicht de indruk verwekken dat zijn partij als één blok achter hem staat. Maar dat is niet zo. Le Pen heeft in het FN eerst diverse rechtse groupuscules en straatvechters verzameld onder zijn haast dictatoriale gezag. Daarna pas kon hij vissen in de rijke kweekvijver van traditioneel conservatief rechts, waarvan de traditionalistische katholieken een belangrijk onderdeel zijn geworden. Maar ook reactionaire ondernemers, de vele "pieds noirs" (de in 1962 overgekomen koloniale uit Algerije) in Zuid-Frankrijk, ontgoochelde rechtse politici uit op een mandaat en de onmisbare rechtse pétainistische kliek vormen de onmisbare rechtse hulp troepen. Onder die meer recentelijk gewonnen aanhang treft men ook intellectuelen van Nieuw Rechts aan. Sommige stijve rechtse

technocraten uit het FN zouden niet misstaan in de gaullistische RPR of de liberale UDF. Sommigen hebben daar zelfs hun eerste politieke klassen gelopen. Deze laatste kringen ergeren zich reeds lang grijs en grauw aan het ruwe taalgebruik van hun "leider" en zijn misplaatste woordspelingen. Ze verafschuwen ook zijn vechtpartijen met linkse tegenstanders. Le Pen ging vlak voor de tweede ronde nog maar weer eens op de vuist in de straten van Mantes-la-Jolie toen hij de campagne van zijn dochter Marie-Caroline in die stad bij Parijs een handje kwam helpen. Doch tot een opstand van de notabelen tegen Le Pen is het (nog) niet gekomen. De tegenstanders hebben blijkbaar de tijd, want Le Pen wordt volgend jaar 70 jaar. Hij kan dus in 2002 bij de volgende presidentsverkiezingen bezwaarlijk nog de kar van het FN trekken. Maar de twee Bruno's (Gollnisch en Mégret) in de partij staan wél klaar om de macht over te nemen. Ze zullen in het FN een discussie beginnen om de rampzalige electorale strategie door Le Pen gepredikt, aan de orde te stellen. Het FN kreeg door zijn vrij gekozen isolement slechts één zetel. Krijgen de twee Bruno's hun zin, dan kan het FN in handen komen van "fatsoenlijke" bourgeois politici die het electorale kapitaal dat door Le Pen bij elkaar gesprokkeld is, zullen aanwenden om met traditioneel rechts zaken te doen. Kortom, Le Pen is een sta-in-de-weg voor het verwerven van ministerportefeuilles door de vleugel van de notabelen. Een schoonmaak in het FN naar het model van de neo-fascistische MSI in Italië zou een en ander kunnen gladstrijken. Dat kan dan eventueel leiden tot een herverkaveling van het politieke landschap rechts van het midden. En over die noodzakelijke herverkaveling van rechts wordt nu na de nederlaag van RPR en UDF hardop gepraat. Het UDF telt als één van haar vele componenten ook Force démocrate (FD), een centristische stroming van christen-democratische signatuur die altijd al het brede politieke midden had willen herstellen om van daaruit te regeren. Het FD kan dus bij een eventuele herindelung van rechts het hazenpad kiezen om, bij een eventuele invoering van de evenredige vertegenwoordiging, een coalitie aan te gaan met de PS. Dan zijn we meteen weer terug bij de Vierde Republiek. Doch voorlopig zijn we nog niet zo ver.

*
* *

Door de polariserende werking van het Franse kiesstelsel voor zowel het presidentschap als voor de Assemblée is het brede politieke midden opgedoekt. De links-rechts verhoudingen domineren dus noodzakelijk elk politiek discours. Wie in zowel het linkse als het rechtse kamp het grootste is, domineert het debat in eigen kamp. Zo wordt de politieke agenda gemaakt. Doch vandaag is de links-rechts tegenstelling echter afgebot. De meeste partijen houden zowat dezelfde discours. Uiteraard wil dat nog niet zeggen dat links en rechts verdwenen zouden zijn. Tegenstellingen zijn er genoeg om zich wederzijds uit te sluiten.

Alsnog is het vooral de Europese politiek die in beide kampen de partijen verdeelt. "Maastricht" is een splijtzwam gebleven. Toen Chirac de EMU tot inzet van de parlementsverkiezingen maakte, moesten alle partijen kleur bekennen. Dat deden ze door een tactische dans uit te voeren. Omdat de meerderheid van de Franse bevolking tegen "Maastricht" is, konden de meeste politici van links én rechts zich geen duidelijkheid in deze kwestie permitteren. Men wees uiteraard op een sterk Europa, zonder daarbij het sociale aspect te willen minimaliseren. De media was dat opgevallen. Hier klonk het dat rechts een "parler faux" had en dat links een "parler flou" hanteerde.

Een voorbeeld. In de RPR had Philippe Séguin zijn verzet tegen "Maastricht" zodanig afgezwakt dat men zich kon afvragen of hij als eventuele nieuwe premier niet een trouwe uitvoerder van de Europese politiek van Chirac kon worden. Mét Séguin was bijna de hele RPR op de Maastricht-koers gezet. Alleen op de rechtervleugel van de RPR bleef Séguin's ex-strijdmakker tegen "Maastricht", Charles Pasqua, virulent tegen. Doch wat stelde de inmiddels afgeschreven Pasqua nog voor in de RPR? Rechtse kiezers die tegen "Maastricht" waren konden immers kiezen voor ofwel het FN van Le Pen, ofwel voor de beweging van Philippe de Villiers (La droite indépendante-Mouvement pour la France, LDI-MPF). Deze laatste beweging is populair onder katholieke traditionalisten in West-Frankrijk, te beginnen bij de Vendée waar de

Villiers verkozen werd. Rechts kan de Villiers weer integreren als de EMU van de agenda verdwenen is. Met het FN wil hij niets te maken hebben.

In het linkse kamp liggen de verhoudingen na de linkse verkiezingsoverwinning uiteraard niet eenvoudig. Links was in de oppositie enigszins ingedommeld en zeker de PS wilde niet al te zeer aan "Maastricht" herinnerd worden. Immers, Mitterrand was de architect van "Maastricht" geweest. Gelukkig voor de zwaar aangeslagen PS had Jospin het in de presidentsverkiezingen van 1995 tegen Chirac meer dan behoorlijk gedaan en had hij zich daardoor als de "natuurlijke" leider van de PS kunnen opdringen. Daarmee werd hij ook de leider van de hele oppositie. De nogal saaie Jospin is een "onkreukbare" protestant die al in een vroege fase, na het eerste regeerperiode van Mitterrand, afstand had genomen van het "mitterrandisme". Door de goede beurt die hij bij de presidentsverkiezingen van 1995 tegen Chirac had gemaakt, had hij het partijapparaat van de PS naar zijn hand kunnen zetten. Jospin was ook de enige die na de ontbinding van de Assemblée door Chirac de socialistische campagne landelijk wilde trekken. Hij verzamelde onmiddellijk wat jongere politici rond zich en trok met een nogal vrouwelijk uitzienende ploeg de boer op. Dat heeft de PS geen windeieren gelegd in de aanloop naar de eerste ronde. Deze moderne vrouwen trokken de aandacht en kregen aldus bij de vorming van Jospins regering ook zware portefeuilles toegestopt.

*

* *

Het probleem van links is echter het sociaal-economisch programma. De PS heeft zich verankerd op een pro-Europese koers en dat legt beperkingen op aan haar sociaal-economische manoeuvreerruimte. De PCF daarentegen vindt dat het opgeven van de nationale soevereiniteit onaanvaardbaar is. De PCF vertolkt de standpunten van de vakbeweging en wil meer werk én hogere minimumlonen. Van de Verts weten we het niet precies. Ze willen wél een ander energie-beleid. Maar de rol van Jospin als regeringsleider zal zijn om deze heterogene coalitie *Rose-Rouge-Vert* op één lijn te brengen, dit ook met het oog op de onvermijdelijke volgende presidents-

verkiezingen. Immers, Chirac zit nog hoog en droog in het Elysée. Chirac wil daar blijven en eventueel in 2002 herkozen worden. Daarom zal hij een strategie uitwerken om zich op korte termijn te ontdoen van Jospin als regeringsleider. Theoretisch gezien kan Chirac na één jaar de Assemblée weer ontbinden en nieuwe verkiezingen uitschrijven. Deze dreiging zal het linkse blok waarschijnlijk cementeren.

De tegenstellingen tussen rechts en links zullen ongetwijfeld het accent op de sociaal-economische politiek leggen, met als hot item de privatiseringen van de Franse staatsbedrijven en de bestrijding van de werkloosheid. Jospin kwam niet voor niets met een werkgelegenheidsplan dat 700.000 nieuwe arbeidsplaatsen zou moeten opleveren. Maar die nieuwe arbeidsplaatsen kunnen niet uitsluitend via de openbare sector worden geschapen. Arbeidsduurverkortung, liefst zonder loonverlies, en het schuiven met bedragen op de begroting kunnen inderdaad wat resultaten opleveren. Maar die hervormingen moeten over een bepaalde worden uitgesmeerd, zegt de PS. Dat kan aanvaringen met de PCF opleveren. Jospin wil de privatiseringen niet terugdraaien, maar wel opnieuw bekijken. De Franse frank zal zeker opgaan in de Euro. Doch voor wat hoort wat. De PCF wil niet met lege handen voor de kiezers terugkeren en wil dus het minimumloon ophogen. De PCF wil ook geen privatiseringen meer. De troostprijs is een ministerportefeuille van het openbaar vervoer voor de PCF. De Verts willen voor het eerst in de Franse geschiedenis een doorbraak in het debat over de kernenergie. De troostprijs is hier ook weer een ministerportefeuille. Hier dan voor Voynet. Hoe al die wensen realiseren met een lege staatskas en de hete adem van de Europese convergentienormen in de nek?

De liberale tegenstanders van Jospin hadden niet helemaal ongelijk door te stellen dat zijn programma aan alle kanten rammelde. Kwam links weer niet met een traditioneel Keynesiaans programma op de proppen? Was een dergelijk Keynesiaans programma niet vanaf het begin ten dode opgeschreven? Men wees op de cameleonachtige trekjes ("le parler flou") in de socialistische campagne. Jospin had inderdaad vermeden om zich te identificeren met zijn

succesvolle Britse evenknie Tony Blair. Dat identificatieprobleem liet hij tactisch genoeg over aan zijn rechtse tegenstanders. Blair had het gemakkelijk, omdat de Britten niet geplaagd werden door het halen van de "Maastricht-normen".

Die "Maastricht-normen" spelen Frankrijk parten. Door alles op alles te zetten om die normen te halen heeft Frankrijk nu een ongeken- de werkloosheid. Officieel waren er dat in april 1997 3.081.100 werklozen ofwel 12,8 procent van de werkende bevolking. Recentelijk werden de statistieken evenwel geschoond. Zo telde men volgens de oude berekeningen eigenlijk 3.494.200 werklozen. Maar Duitsland doet het wat dat betreft allerminst beter. Dat is een magere troost. Door naar de EMU te streven zijn zowel Duitsland als Frankrijk dus in een fase van economische stagnatie terechtgekomen. Alleen met kunst en vliegwerk kunnen de rechtse gegeerders in Bonn alsnog de "Maastricht-normen" halen. In Duitsland pleegde minister van Financiën Theo Waigel daarom een inbraak in de Bundesbank ten einde de goudvoorraad te kunnen opwaarderen en om zodoende met een papieren winst het begrotingstekort voor 1998 te verminderen. Weg was dus de mythe van de "onafhankelijke" Bundesbank, hét voorbeeld voor het omringende buitenland.

Om het begrotingstekort te verminderen tot 3 procent van het Bruto Binnenlands Produkt (BBP), moeten zowel Duitsland als Frankrijk het begrotingstekort fors verminderen. Frankrijk, dat ooit geacht werd om met vlag en wimpel de monetaire unie binnen te stappen, ziet de ratio staatsschuld/BBP verslechteren. Eind 1996 was de verhouding tussen staatsschuld/BBP reeds 56,4 procent tegen nog maar 52,8 procent het jaar voordien. Met dit stijgingsritme zal Frankrijk de Maastricht-limiet van 60 procent in 1998 overtreffen. Dit gebeurde nochtans ondanks forse bezuinigingsrondes welke het financieringstekort verminderden van 5 procent in 1995 tot 4,1 procent van het BBP in 1996. Dit jaar zou men afstemmen op een tekort van slechts 3 procent — wat ook de "Maastricht-norm" is. Maar om die 3 procent te halen wilde de regering Juppé een kroonjuweel privatiseren: France Télécom. Geschatte opbrengst: 37,5 miljard Franse frank.

Dit geduw en getrek rond de financieringstekorten laat dus zien dat de Franse en Duitse regering schimmen najagen.

In plaats van te dalen hebben de overheids-tekorten — en dus de gecumuleerde schuld — de neiging om zowel in Frankrijk als in Duitsland te stijgen. Economisch gezien bezuinigt men zich dus arm. Het halen van de "Maastricht-normen" is daarom een moeilijkere opgave gebleken dan aanvankelijk vermoed. Maar wie van beide landen, Frankrijk of Duitsland, zal het eerst de uitputtingslag opgeven? Volgens de liberale logica zullen de "markten" daarover beschikken. Maar het ligt meer voor de hand dat de kiezers uiteindelijk aan de EMU de doodsteek zullen geven. Wie wil nog een pfennig verdedden op de overlevingskansen van Helmut Kohls kanselierschap? In 1998 zijn er in Duitsland immers parlamentsverkiezingen. De eens-gezindheid tussen liberalen en christen-democraten is evenwel zoek. De kans bestaat daarom dat een Groen-Rode coalitie de macht overneemt. Dan zou het wel eens gedaan kunnen zijn met de EMU en ook de Europese Unie tout court. Dan zullen we terugkeren naar de oude politieke verhoudingen in Europa der nationale staten.

Het is tegen deze achtergrond dat de intelligentste types van de Franse politieke klasse hun berekeningen hebben gemaakt. Chirac dacht iedereen te vlug af te zijn met het uitschrijven van vervroegde verkiezingen. Had hij gewonnen, dan zou zijn positie op het Europese schaaftbord onaantastbaar zijn geweest. Dan had hij vanuit een zetel kunnen afwachten hoe Helmut Kohl in 1998 de Bundestagverkiezingen zou winnen of verliezen. Het heeft niet mogen zijn. Deze nederlaag heeft Chiracs positie aanmerkelijk verzwakt. Hij werd de risée van Europa. De taak van Jospin is nu om dat te repareren en Frankrijk weer een geloofwaardig én vooruitstrevend imago aan te meten.

*

* *

Intussen stelt zich iedereen vragen over de toekomst. Hoe zal het partijstelsel evolueren? Komt er op afzienbare termijn een nieuwe links-rechts configuratie? Zeker is dat zowel rechts als links toe zijn aan een verjongingskuur. Uiteraard,

Jospin of Séguin zijn geen jeugdige hemelbestormers meer. Het zijn oude rotten in het vak. Als ze ooit nog president willen worden, dan zijn het bejaarden. In alle partijen moet men denken aan de aflossing van de wacht, aan het binnenhalen van vrouwen op leidende posten en vooral ook aan het aanboren van het brede reservoir van de minderheden. Frankrijk is minder blank dan de dwarsdoorsnede van de nieuwe Assemblée.

In de commentaren duiken weer de voorkeuren op voor het herstellen van het "parler vrai" dat door de "partij van de macht" of de Etat-RPR de nek was omgedraaid. Dat heeft rechts trouwens deze klinkende verkiezingsnederlaag opgeleverd. Jospin verscheen immers als de "eerlijke" campagneleider die geen gouden bergen beloofde en ook niets te verbergen had. Het nieuwe moralisme, dat model kan staan voor een Nieuwe Politieke Cultuur, heeft dus de harten veroverd.

Een tweede fenomeen was dat de "partij van de macht" al in de eerste ronde de verkiezingen verloor. Onoverwinnelijk geachte coryfeeën als ex-president Valéry Giscard-d'Estaing (UDF) of de Parijse burgemeester Jean Tibéri (RPR) werden tot een vernederende ballotage gedwongen. Hetzelfde overkwam ook Alain Juppé (RPR) in zijn "veilig" kiesdistrict in Bordeaux. Rechts verloor dus overal fors zonder onderscheid des persoons. De dagen van Juppé als politiek leider van de RPR waren daardoor geteld. De grote nederlaag van de rechtse coalitie werd hém aangerekend, niet Chirac. Als president van de Republiek was diens positie onaantastbaar.

Chirac had al de dag na de slecht verlopen eerste ronde zich publiekelijk van Juppé ontdaan. De masochist Séguin liet zich daarna alsnog door het mijnenveld sturen, terwijl de andere op een zijspoor gezette baronnen van de RPR uit hun schulp kropen. Dat gaf de kiezers van rechts een weinig bemoedigend beeld van de interne keuken van de RPR. In zijn in der haast geïmproviseerde toespraak op 27 mei 1997 voor radio en televisie waarschuwde Chirac ook nog eens voor het gevaar van de socialistische ideeën. De rest van het discours verdween in de bewust geschapen verwarring tussen "solidariteit" en "economische sterkte". De "partij van de macht" werd op die manier door Chirac zelf onbedoeld in haar hemd

gezet.

Uiteraard hebben deze parlementsverkiezingen voor het eerst de crisis van de Vijfde Republiek en de Franse politiek bloot gelegd. Deze malaise werd tot voor kort vooral eenzijdig toegeschreven aan het mitterandisme, dus als een linkse ziekte omschreven. Nu zien we evenwel dat het chiraquisme een gelijkaardig effect heeft gehad op de gezondheid van rechts. Hierdoor is uiteindelijk de grondslag van het Franse politieke systeem ondergraven. De Vijfde Republiek veronderstelde immers een met behulp van het algemeen stemrecht verkozen president die soeverein over het volk torent en die kan rekenen op een solide meerderheid in het parlement. Maar na het verdwijnen van generaal de Gaulle was dat systeem al snel verzwakt. Want de president en het parlement werden op verschillende tijdstippen verkozen. Het risico was dus dat een zittende president zijn meerderheid in de Assemblée kon verliezen. Het gevolg was dan een "cohabitation" met een regering van een andere politieke signatuur dan die van de president. Dat was onder Mitterrand twee keer gebeurd. De instellingen van de Vijfde Republiek hadden die beproevingen glorieus doorstaan. Maar die gezondheid der instellingen was maar schijn. Vandaag gaan er dan ook stemmen op om de instellingen grondig te veranderen en terug te keren naar het zuivere parlementarisme. Zo niet dan riskeert men een verdere verrotting van het politieke bedrijf.

De terugkeer naar het zuivere parlementarisme zou een mobiliserend thema voor links kunnen zijn. Het zou Chirac verder isoleren en de UDF doen ontploffen. In de UDF is de christendemocratische strekking altijd al potentieel de zwakste stee geweest. Maar zolang rechts én links zich met de instellingen van de Vijfde Republiek identificeren, zal men aarzelen om de Vijfde Republiek te begraven. Daaruit blijkt tevens dat door in 1981 Mitterrand in het Elysée te huisvesten als republikeinse vorst, verenigd links een historische vergissing heeft begaan. Links droomde van de macht en dacht die in de persoon van een president gevonden te hebben. Mitterrand heeft daarna iedereen uitgelachen. Omdat links zich niet wilde ontdoen van deze Florentijn, was een debat over een grondige hervorming van de instellingen onmogelijk. Vandaar ook dat elke

linkse poging om de instellingen dichter bij de burger te brengen, spaak moest lopen.

De instellingen dichter bij de burger brengen, de kloof tussen burger en politiek dichten. Waar hebben we het al eerder gehoord? Ook Chirac had het in zijn paniekerige redevoering van de laatste kans op 27 mei 1997 weer over dat dilemma. Chirac: "(...) inventer une nouvelle méthode de gouvernement, plus proche des Français, à l'écoute de leurs attentes et de leurs difficultés, que je connais bien. Cette méthode passe par davantage de dialogue." Chirac had kunnen weten dat een dergelijke dialoog door het presidentialisme van de Vijfde Republiek zelf onmogelijk is gemaakt. Presidenten die via toespraken en referenda communiceren met de burgers zijn immers potentaten, geen democraten. Na Mei 68 poogde Generaal de Gaulle de "kloof te dichten met de "participation". Om die hervorming een populaire basis te verschaffen schreef hij in 1969 een referendum uit. De Gaulle verloor het referendum, maar consequent als hij was trad hij onmiddellijk af. Daarna werd Frankrijk in regio's met regionale instellingen opgedeeld. Het heeft allemaal weinig zoden aan de dijk gezet, want het oude centralisme bleef bestaan.

Het zwaartepunt van de Franse politiek ligt sinds De Gaulle in het Elysée. De eerste minister in Hôtel Matignon is niet meer dan een uitvoerder van de wil van de president. In dat systeem heeft de Assemblée altijd het nakijken. Zelfs bij een "cohabitation" blijft de president enkele belangrijke politieke domeinen (o.a. de buitenlandse politiek, landsverdediging en sommige binnenlandse aangelegenheden) tot de zijne maken. Regering én parlement staan dan schut voor wat betreft deze gereserveerde beleidsdomeinen. Dat zou niet mogen zijn in een democratische staat.

*
* *

De laatste parlementsverkiezingen hebben aangetoond dat de gebruikelijke institutionele en ideologische recepten niet meer werken. Het volk is ontevreden en stemt wisselend rechtse en linkse meerderheden weg. Daardoor verkeert Frankrijk steeds vaker in een politieke en ideologische crisis. Waaraan ligt dit?

Ten eerste zijn veel oude (sociale) zekerheden

op de helling gezet als gevolg van de Europese integratie, de mondialisering van de economie en het afbreken van de solidariteitsmechanismen verdwenen. Meer dan ooit is duidelijk dat de winsten niet meer in eigen land hoeven geïnvesteerd te worden door de kapitaal bezitters. Die kapitaalbezitters zijn anoniemer geworden dan vroeger. Ze transfereren hun geld met de snelheid van het licht naar verre, belastingvriendelijke oorden. Kortom, de solidariteit tussen arm en rijk is geknakt omdat rijk de middelen heeft om te ontsnappen aan de solidariteitsdwang. Ten tweede speelt de staat een steeds minder belangrijke rol in het accumulatieproces van het kapitaal. Door de liberalisering heeft de Franse staat een aantal hefbomen uit handen gegeven en met de Euro zal ook nog de monetaire hefboom verdwijnen. Ten derde is de legitimiteit van de staat sterk verminderd. Lange tijd dacht men dat verkiezingsrituelen het politieke cement van de staat vormen en dat daarna de sociale consensus wel als vanzelf volgt. Dat is een mythe.

De legitimiteit van de staat wordt niet verkregen via verkiezingen, maar door de rol die de staat speelt bij het verschaffen van veiligheid aan alle burgers. Veiligheid betekent hier niet alleen het buiten houden van vreemde legers (het militaire aspect) of het snel oppakken van boeven (het securitaire aspect), maar ook de sociale veiligheid (recht op inkomen, op werk, op onderwijs, op gezondheid, op geluk). Die sociale veiligheid is overal afgekalfd als gevolg van de toegenomen werkloosheid, druggebruik en de spanningen tussen immigranten uit de ex-koloniën en de Franse arbeidersklasse. Eris ook de verslechterde sfeer op de scholen. Doordat de financiering van de sociale zekerheid, de ziektekostenverzekering en de pensioenen ter discussie staan, zijn een aantal sociale zekerheden aangetast. De privatisering van grote delen van de staatsbedrijven en het afbreken van de werkzekerheid zijn dingen die ook de stabiele lagen van de arbeidersklasse in onzekerheid hebben gedompeld. Vandaar dat de staat zelf haar legitimiteit verliest bij steeds meer kiezers. Deze breuklijn was al goed te zien in 1992 toen een referendum over het Verdrag van Maastricht werd gehouden. "Maastricht" kreeg slechts een dunne meerderheid van de kiezers. Men zag ook dat het

platteland (boeren) en de arbeiderswijken (het proletariaat) in meerderheid tegen het verdrag stemden. Het traditionele Frankrijk keerde zich tegen het buitenland, was de snelle conclusie. Het nieuwe Frankrijk van de beter geschoolde jongeren wist wel beter en was daarom niet bang

voor Europa. Dit simplistische patroon zal vandaag allicht nog hetzelfde zijn. Doch vandaag zou het Verdrag van Maastricht zeker geen meerderheid meer halen. Daar zal Jospin rekening moeten mee houden.

